

Bent Flemming Nielsen

På den første dag, Kirkens liturgi, Oldtid og Middelalder. København: Eksistensen 2017. 440 s. Kr. 299.

Bent Flemming Nielsen har med sin bog *På den første dag – Kirkens liturgi. Oldtid og Middelalder* leveret en kæmpepræstation. Bogen er blevet til på grundlag af mange års forskning og undervisning. Her er et meget stort materiale sammenholdt i en lettilgængelig form. Få aner hvilken enorm koncentration, det kræver i årevis at holde styr på store tekstmængder og synspunkter og koncentrere dem til en afgrænset, overskuelig formidlet form. Det kræver bl.a. en kombination af lidenskab og køligt overblik, som det kræver hårdt arbejde og mange år at opnå.

Der findes kolossale mængder af kildemateriale fra oldtid og middelalder om kirkens liturgi, og der findes en ikke mindre mængde af sekundær forskningslitteratur om emnet, der fremlægger et tilsyneladende utal af modstridende synspunkter. At skabe overblik og struktur i en sådan stofmængde er en imponerende indsats, der ikke kan roses nok. Vi får med denne bog en introduktion til og et overblik over liturghistorien og videnskabsteoretiske overvejelser over, hvad liturgividenskab er, som man vil blive ved med at kunne vende tilbage til igen og igen. Man kan læse bogen fra ende til anden, men på grund af dens righoldige og mangfoldige indhold virker det ret forvirrende. Man skal bruge tid til at fordybe sig i det ene eller anden afsnit, og man skal vende tilbage til det ene og det andet flere gange for at få det fulde udbytte af bogen. Den er på én gang meget koncentreret og sammenhængende.

Det hele er oversat til dansk, hvilket er en stor hjælp. Man føler sig helt tryk ved slå følge med forfatteren og hans beskrivelser og vurderinger. Tonen er behagelig deskriptiv og præsentationen af de mange synspunkter er præget af en ubestikkelig kølig saglighed. De udsættes alle for en troværdig stilfærdig diskussion. Ud over de sammenhænge, den ellers kan læses i, er det simpelt hen en eminent god lærebog for alle studerende og andre nysgerrige

Vi får hele historien fra den ældste bevidnelse af de urkristelige ansatser til den kristne gudstjeneste i Paulus' første brev til Korintherne frem til de oldkirkelige og middelalderlige Øst- og Vest kirkelige messer i fuldt udtræk. Også historien bagud til de jødiske og hellenistiske traditioner, der kan ligge til grund for de første kristne sammenkomster, antydes. Det hele begynder med, at nogle mennesker mødes og spiser sammen, idet de mindes Jesus fra Nazareth, som de anså for at være Kristus. Et sådant religiøst måltidsfællesskab var ikke udtryk for en nyskabelse, men var kendt fra både det jødiske sabbatmåltid og fra hellenistiske symposier og logeselskaber. Når man læser historien undrer man sig over, hvilket potentiale der dog lå i dette enkle måltidsfællesskab. Det var som et lille sennepsfrø, der blev til et kæmpestort træ. Helt fra begyndelsen er det fyldt med komponenter, der kan udfoldes på mangfoldig vis, som liturghistorien viser.

Gudstjenesten er et måltid med nogle kanoniske tekster, fortolkninger, bønner og lovprisninger, der ligger omkring dette centrum. Gudstjenesten er nadver med en for-messe. Det vidste vi måske godt, men hvor nuanceret og mange-facetteret indholdet af denne struktur er, bliver vi først klar over med denne bog. Mener man, at ikke nadveren, men prædiken er centrum i gudstjenesten, så har man vendt tingene på hovedet.

Det vil føre for vidt her at prøve at referere blot en lille del af oldtiden og middelalderens liturgi. Jeg vil blot anbefale enhver, der er nysgerrig efter at stifte bekendtskab med denne vores enormt righoldige og tankevækkende tradition, at orientere sig i bogen, som er meget pædagogisk og let at finde rundt i.

Man må virkelig, når man lærer denne tradition at kende, undres over med hvilken ihærdighed, grundighed, intelligens og fantasi de klogeste hoveder og følsomste gemytter har tolket løs på den urkristelige sammenkomst, der umiddelbart synes at være noget meget enkelt. Hvad har man dog ikke fået ud af, at nogle mennesker samledes, spiste sammen og holdt en lille tale i den anledning. Man kan fristes til at påstå, at hele denne tradition beviser, at nadveren ikke kun er noget, mennesker har fundet på.

En kritisk bemærkning til sidst. Diskussionen af ubevidste ideologiske ønsker om at tilbagedatere ens teologiske ideologi, er for kort (s. 63-66). Der er i bogen et gennemgående systematisk problem, der er uhyre interessant, nemlig problemet om forholdet mellem historie og dogmatik. Det er vældig fint, men alt for kort, præsenteret og diskuteret i bogen. Det er i mange tilfælde helt indlysende, at de historiske undersøgelser er præget af dogmatiske og konfessionelle synspunkter. De fleste liturghistorikere tematiserer ikke dette problem. Det gør Regin Prenter imidlertid. Han siger ligeud, at da de historiske undersøgelser hele tiden vil være præget af dogmatiske fordomme, så skal man vælge hvilken fordom, man lader gælde, og denne fordom skal styre, hvad man mener er historisk sandt. Man tager sig til hovedet, når man læser det. Har han virkelig ment det? Det svarer jo til, at man i det gamle Sovjetunionen omskrev historien, så den passede til regeringens aktuelle ideologi. Men, spilleme ja! Den lutherske lære om Kristi realpræsens er afhængig af, at det er den historiske Jesus, der har indstiftet nadveren. Hvis nadveren historisk set bygger på menighedstraditioner, som mange forskere hævder, så holder den lutherske nadverlære ikke, altså har den historiske Jesus selv indstiftet nadveren. Prenters fantastiske synspunkt afvises grundigt og stilfærdigt i bogen. Desværre for en systematiker, gås der ikke videre med spørgsmålet. Der står bare, at "det vil føre for vidt ... osv." Nadverens sandhed er ikke afhængig af, hvordan den historisk er opstået. Om også Luthers nadverlære intet har med den historiske Jesus' forståelse af nadveren (som ingen i øvrigt kan være sikker på, hvad gik ud på) at gøre, så kan den alligevel være et fremragende udtryk for erfaringen af gudsnærværet.

Jakob Wolf